

Vormgevingsmodel muziek

Muzieklessen zijn eigenlijk vormgevingslessen. Om als leerkracht grip te krijgen op het vormgeven van muziek en er les in te kunnen geven, hanteert Creëer en Leer het vormgevingsmodel muziek. Alle onderdelen van dit model kom je in de lessen van Creëer en Leer tegen. Zo tref je op de lespagina bouwstenen aan voor betekenis, muziekaspect, werkwijze en onderzoek. Beschouwing is onderdeel van alle bouwstenen. Met elke bouwsteen werk je aan een concreet leerdoel. De bouwstenen bevatten ook filmpjes. Je kunt de filmpjes gebruiken als kennisclips voor jezelf of je kunt ze samen met de leerlingen bekijken om het doel te bereiken. Daarnaast bevat elke bouwsteen reflectievragen. Met de uitleg van het vormgevingsmodel muziek bieden we steun bij het verzorgen van je muzieklessen.

Vincent van Gogh

Maak muziek met instrumenten, passend bij de contrastrijke schilderijen van kunstenaar Vincent van Gogh (1853-1890).

Hier gaat het over (betekenis): Vincent van Gogh

Hierop ga je letten (muziekaspect): Contrast

Hiermee ga je het doen (werkwijze): Instrumenten

Zo kom je op ideeën (onderzoek): Lootjes trekken

Filmpje: In the Hall of the Mountain King - Edward Grieg

Terugkijken: Wat hebben we geleerd?

Wat is muziek?

Als je luistert naar muziek, een kinderliedje, een popsong of een symfonie bijvoorbeeld, dan luister je naar een totaal van geluiden. Met die muziek wordt een sfeer, idee, emotie of een verhaal overgebracht. Het kan je aanzetten tot bewegen, tot rustig luisteren en allerlei andere ervaringen. Kortom je beleeft muziek. Muziek heeft betekenis.

Muziek is de uitingsvorm die zich bezighoudt met het vormgeven van geluid. Dat doe je door het maken van geluiden en ze op talloze manieren te combineren om emoties of ideeën over te brengen.

In deze definitie worden drie belangrijke componenten van muziek besproken. Ze zijn in elk muziekstuk te herkennen. De drie componenten zijn: betekenis, medium en muziekaspect. We noemen deze drie componenten samen de **productcomponenten** van muziek.

Figuur 1: productcomponenten muziek

Betekenis

Als je luistert naar een muziekstuk doet het meestal iets met je. Het maakt je blij, droevig, laat je dansen of je wordt er juist rustig van. Het kan een verhaal vertellen, een gebeurtenis verbeelden of je in een bepaalde sfeer brengen. Deze betekenissen kunnen enerzijds licht en luchtig zijn, anderzijds diep op ons gevoel en verstand ingrijpen. Het kan jouw specifieke beleving, jouw persoonlijke betekenis zijn, maar je kunt ook de beleving en emoties van de maker(s) horen en meebelevend. Als luisteraar geef je dan betekenis aan wat je hoort. De maker, componist of uitvoerder, geeft ook betekenis aan muziek. De betekenis van de maker kan samenvallen met jouw beleving van de muziek maar dat hoeft niet. Hoe dan ook, muziek heeft betekenis.

Onder betekenis verstaan we datgene wat muziek uitdrukt: het geheel van associaties, emoties, ideeën, concepten en verhalen dat het teweeg kan brengen.

Medium

Het medium is dat waarmee geluid wordt gemaakt: het instrument of de instrumenten die geluid kunnen voortbrengen. Instrumenten zijn dus geluidsmakers. Dat kunnen traditionele instrumenten zijn zoals: snaar, slag- of blaasinstrumenten, maar ook synthesizers en allerlei soorten voorwerpen die door bewerking geluid produceren. Het menselijke lichaam is ook een medium. Denk maar aan de keel en de stembanden die je met lucht in beweging brengt waardoor geluid ontstaat. Daarnaast kan het lijf fungeren als lichaamspercussie. Door op je lichaam te slaan, ontstaat geluid. Dan zijn er nog allerlei omgevingsgeluiden die verzameld kunnen worden. Zoals natuurgeluiden (vogels, wind) of stadsgeluiden (verkeer).

Elk medium heeft een specifieke klankkleur. Het geluid van een piano klinkt anders dan het geluid van een trommel, synthesizer of stem. Het geluid van een alt klinkt weer anders dan het geluid van een sopraan. Klanken komen vrij door het medium op een specifieke manier te bespelen of te bewerken. Daarover meer bij werkwijze.

Een medium is datgene waarmee geluid wordt gemaakt of gemaakt kan worden.

Muziekaspect

Een muziekaspect is een specifieke geluidseigenschap zoals klank, duur of vorm. Het zijn de ingrediënten waarmee muziek gemaakt wordt. Er zijn talloze geluidseigenschappen: ritme, tempo, herhaling, dynamiek, klankkleur, toonhoogte, melodie, harmonie. En daarbinnen bestaan ook weer varianten. Neem het muziekaspect 'toonhoogte'. Een toon kan heel laag of juist heel hoog zijn en alles wat daar tussenin zit. Door muziekaspecten met elkaar te combineren (lage en hoge klanken, lange en korte tonen en ze op een bepaalde manier te herhalen) wordt een muziekstuk vormgegeven.

Muziekaspecten zijn de muzikale variabelen die in een muziekstuk te onderscheiden zijn.

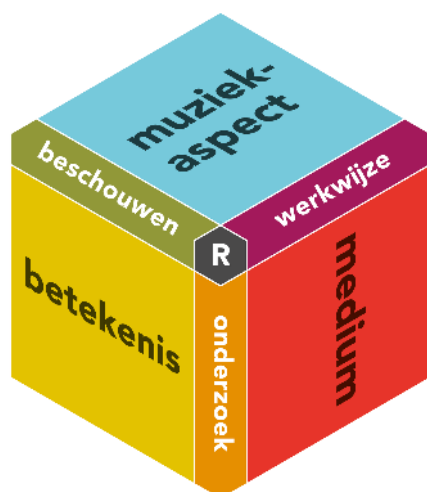
Bij Creëer en Leer hanteren we onderstaande indeling van de muziekaspecten.

Duur	Klank	Vorm
☐ Puls	☐ Dynamiek	☐ Contrast
☐ Ritme	☐ Harmonie	☐ Herhaling
☐ Tempo	☐ Klankkleur	☐ Motief en thema
	☐ Melodie	☐ Opbouw en vormonderdelen
	☐ Toonhoogte	☐ Samenhang muziekaspecten
		☐ Variatie

Muziek vormgeven

Aan het maken van muziek gaat meestal een creatief proces vooraf. Een proces waarin allerlei vaardigheden worden ingezet. Deze vaardigheden noemen we de **procescomponenten** van muziek. De procescomponenten zijn: beschouwen, werkwijze en onderzoek.

Muziek vormgeven is betekenis geven met een medium door muziekaspecten te combineren. Dat gebeurt in een creatief proces waar beschouwen, werkwijze en onderzoek onderdeel van zijn. De vormgever van de muziek stuurt die vaardigheden aan door middel van reflectie en maakt daarbij persoonlijke keuzes.

Figuur 2: Vormgevingsmodel muziek

Beschouwen

Speel muziek en er wordt naar geluisterd. Maar met beschouwen bedoelen we het bewust luisteren naar muziek. Het is het luisteren naar muziek dat gericht is op analyseren. Door de muziek te analyseren kom je erachter hoe je muziek kunt maken en hoe je er iets mee kunt zeggen.

Beschouwen is bewust en veelal met afstand luisteren naar muziek om het te beleven maar ook om te analyseren hoe het is gemaakt en wat het zegt.

Werkwijze

Onder werkwijze vallen alle manieren van maken en reageren op muziek. Van het gebruiken van je stem, het hanteren van een voorwerp of het bespelen van een instrument tot het noteren van muziek, het bewegen op muziek en het praten over muziek. Sommige instrumenten zijn vrij eenvoudig te hanteren, andere instrumenten vereisen jarenlange oefening. Maar voor elk medium geldt dat herhaling en oefening je vaardigheid vergroot.

Onder werkwijze verstaan we het hanteren van het medium.

Bij Creëer en Leer hebben we onderstaande indeling van werkwijze, verdeeld over vijf domeinen: zingen, spelen, luisteren, noteren en bewegen.

Bewegen ☐ Bewegen op muziek	Zingen ☐ Eenstemmig ☐ Rappen ☐ Meerstemmig	Noteren ☐ Grafische notatie ☐ Picturale notatie ☐ Traditionele notatie	Luisteren ☐ Teken op muziek ☐ Praten over muziek ☐ Schrijven op muziek
Spelen ☐ Instrumenten ☐ Digitale middelen ☐ Lichaamspercussie ☐ Overige klankbronnen			

Onderzoek

Om muziek te kunnen maken die voldoet aan je eigen wensen of aan de wensen van een opdrachtgever, heb je ook onderzoeksvaardigheden nodig. Deze vaardigheden gebruik je om te zoeken naar manieren van betekenisgeven. Je ontdekt, al spelend, de mogelijkheden van het medium, de muzikaspecten en werkwijzen. Dat doe je door te proberen, te experimenteren en te ontdekken. Zo kom je erachter wat kan en hoe iets werkt.

Onderzoek is de creatieve zoektocht naar de mogelijkheden met het medium, de combinatie van de muzikaspecten en het effect ervan op de zeggingskracht (betekenis) van de muziek.

Reflectie

In het hart van het vormgevingsmodel staat de R van reflectie. Het is de persoonlijke aansturing van het gehele vormgevingsproces. Terwijl je muziek creëert, maak je voortdurend keuzes. Eigenlijk stel je jezelf steeds de vraag: past dit bij wat ik wil vertellen? De maker neemt afstand en beoordeelt het tot dusver gemaakte muziekstuk. Hij wikt en weegt, kiest ervoor om dingen aan te passen, zo te laten en net zo lang door te gaan totdat hij tevreden is en de muziek de betekenis heeft gekregen die hij eraan wil geven.

Enmaal klaar is het vormgevingsproces afgelopen. Wat overblijft is een muzikaal product.

Reflectie is het afstand nemen en beoordelen van het gemaakte muziekstuk.

Vormgevingsmodel en lesgeven

Nu je alle onderdelen van het vormgevingsmodel muziek kent, kun je ze bewust inzetten tijdens je onderwijs. Het geeft je zicht op de doelen van een muziekles. Wat wil je de leerlingen tijdens de les leren? Welke onderdelen herhaal je zodat de leerlingen er beter in worden? Jij, als leerkracht, kunt de doelen vertalen naar de leerlingen waardoor ze het gevoel krijgen steeds competentere te worden. Dit zal het plezier in muziek maken alleen maar versterken.

KVB-model versus vormgevingsmodel

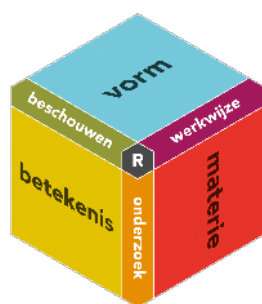
Wellicht dat je bekend bent met het KVB-model. Het is een ouder model dat overeenkomsten vertoont met het vormgevingsmodel, maar ook verschillen. We lichten ze toe. In het KVB-model staat de K voor 'klank' en wordt opgevat als klankeigenschappen zoals klankduur, klankhoogte, klanksterkte en klankkleur. De V staat voor 'vorm'. Daaronder vallen vormprincipes als herhaling, contrast en variatie. De B staat voor 'betekenis': het verschijnsel dat muziek iets met mensen doet en dat mensen iets met muziek doen¹.

In het vormgevingsmodel komen deze drie onderdelen, in aangepaste vorm, terug. Zo zijn de begrippen klank en vorm samengevoegd tot muzikaspecten omdat zowel klank als vorm gezien kunnen worden als muzikale variabelen.

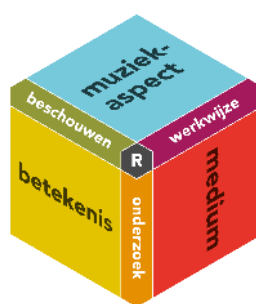
In het vormgevingsmodel is het onderdeel 'medium' opgenomen. Om muziek te maken, heb je instrumenten nodig waarmee je geluid kunt maken. Met deze toevoeging ontstaat een duidelijke parallel met de vormgevingsmodellen van andere kunst disciplines.

Het KVB-model kent ook verschillende domeinen: zingen, spelen, luisteren, noteren en bewegen. Deze onderdelen komen in het vormgevingsmodel terug onder het begrip werkwijze.

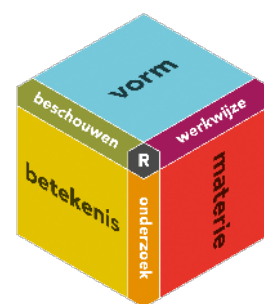
Met het vormgevingsmodel worden alle disciplines op een gelijke manier neergezet. Het zorgt ervoor dat leerkrachten en leerlingen grip krijgen op de vormgevingsprincipes die voor elke discipline gelden. Met andere woorden, het maakt de verschillen maar vooral ook de overeenkomsten tussen de disciplines goed zichtbaar.

beeldend

muziek

drama

¹ Kennisbasis en profileren lerarenopleiding basisonderwijs, versie 20 januari 2022.